

II.

Den sidste Dominikanerprovincial i Danmark, Dr. Hans
Nielsen.

Det gik i Reformationstiden, som det almindelig gaar i stærkt bevægede Tider: til en Tid er et Navn paa alles Læber, alle kappes om at velsigne eller forbande det; men snart taber det sig, og længe inden Navnets Besidder er

gaaet til Hvile, er hans Navn glemt over nye Navne, der have trængt sig frem i Forgrunden. Naar nu dertil endvidere kommer, at samtidig »Retten vender sig«, at det, som var anset for ret og sandt, paa engang faar Dom over sig, at det er urigtigt og falsk, saa ville alle de, der enten ikke bar den ny Tingenes Orden frem, eller ikke itide sluttede sig til den, snart blive skudte tilside og synke hen i Glemsel. Først naar Historien begynder at revidere de gamle Akter, da komme de forglemte Navne atter frem, og Granskeren søger at finde det tabte Spor, og at følge den Mand, som til en vis Tid i sit Liv stod i Historiens klare Belysning, frem over, indtil det Punkt, da hans Livslys sluktes. Ofte mislykkes det imidlertid at skaffe Lys i det Mørke, som Samtidens Glemsomhed har frembragt. Var ikke Lektor Povl Eliesens Navn i sin Tid paa alles Læber, hvad enten man ærede det som Navnet paa en udholdende Forsvarer af den gamle Tingenes Orden, eller man hadede og spottede det som Navnet paa en foragtelig Vendekaabe, der havde begyndt godt, men endt ilde; men hvem kan nu pege paa den Mands Grav, eller sige hvor eller naar han døde, eller under hvilke Forhold han tilbragte sine sidste Aar? Først i den nyeste Tid er det med Møje lykkedes at faa nogen Klarhed over det sidste Afsnit af den højtfortjente M. Christiern Pedersens Liv, en Mand, som en utaknemmelig Samtid skjød tilside, skjønt ingen af det 16de Aarhundredes Forfattere, maaske Vedel alene undtagen, har haft større Betydning for den danske Literatur end han.

Blandt de Mænd, som spillede i Rolle under Reformationens kampen, var ogsaa den i Overskriften nævnte Provincial for Sortebrødreordenen i »Provindsen Dacia« (d. e. Danmark, Norge og Sverig) Dr. Hans Nielsen; ogsaa han var af dem, som tilsyneladende sporløst forsvandt, da Kampen var tilende, og den Sag, han havde kjæmpet for, var overvunden. Ved et heldigt Fund i et skaansk Arkiv, er det imidlertid nu blevet muligt, nærmere at oplyse hans senere

Skjærbne, og jeg skal derfor her meddele nogle samlede Efterretninger om Manden, uden forøvrigt at ville paastaa, at fortsatte Undersøgelser ikke muligvis endnu kunne bringe noget mere for Dagen.

Vi træffe ham da saavidt vides første Gang omtalt i et Brev udstedt i Rom d. 12 April 1520, hvorved Garcias de Loaysa, Prof. theol. og Prædikeordenens Magister generalis, fritager Ordensbroderen Lector theol. Joannes Nicolai fra Prioratet i Lunds Kloster og udnævner ham til Prior provincialis i Provindsen Dacia, hvortil han efter Licent. theol. Laurentii Petri Død var udvalgt ved Ordensforsamlingen i Næstved Kloster¹⁾. Det var imidlertid en vanskelig Tid, hvori Ledelsen af Ordenens Anliggender i de nordiske Lande var bleven ham overdragen. Thi mod Tiggermunkenene vendte Folkets Uvilje sig allerførst, og disse Folkets tidligere Yndlinge kom i en meget betrængt Stilling, da det endelig gik op for Menigmand, at man ikke ved Almissegaver udenvidere kunde købe sig ind i Himmerig. Under disse Forhold, da flere af Ordenens Klostere alt vare begyndte stærkt af anfægtes, og Munkenes Stilling idethele var mislig, erhvervede Hans Nielsen, der imidlertid var bleven Doctor i Theologien (uvist om ved Kjøbenhavns Universitet) et kongeligt Beskyttelsesbrev (af 28 Avg. 1527) for sin Orden, som vi her meddele i den Form, hvori det findes indtaget i en noget nær samtidig Transsumpt.

Wy Aaghe Jepsøn, mett Guds nade tiil Erchebiscop i Lund electus, giorre alle witttherligt mett thette wortt obne breff, att aar effther Guds byurdt M. D. XX octauo, sancti Johannis baptiste affthen, vor skicket for oss hederligh oc reenliifflich mandt Doctor Hans Nielssen, Prouintial aff Predickebrødre ordhen, [som] presenteret oc lodt læsse for oss eth wor keriste nadiste Herris obne beskermelsse breff mett syn fulde besegeling, wskraffvet, vstunget oc wforfalsket i alle mode, lydendis ourdt fraa ourdt som heer effther fylgher.

¹⁾ Handl. rör. Skandin. Hist. XXXV, 479—80.

Vi Frederick mett Gudz nade Danmarckis, Wendis oc Gottis konningh, wdwoidt Koning tiil Norghe, Hertugh i Sleswigh, Holstenn, Stormarenn oc Dittmerskenn, Greffue i Oldenborgh oc Delmenhorst, Gjør alle witterligt, at wy aff wor synderligh gunst oc nade haffue taget, annammet oc entfanngt oss elskelige reenliiffuit mandt Doctor Hanss, Prouinciall offwer Sorttebrødre Clostere i wortt Riige Danmarck, oc alle forscriffne Clostere oc brødre oc alle samme Sorttebrødre Clostere, theris goedz, rørendis oc vrørendis, inthet vndhertaghen, vndher wor konninglige hegenn, werenn, fredt oc beskermelse, besynderlighen att forsware oc fordachtinge tiil alle rette. Och ther som nogher haffuer nogher tiiltale tiil forscriffne Prouinciall eller forscriffne brødre eller nogett thet goetz, som the haffue i forswar, tha skulle the staa thennom tiil rette for [oss] oc vor elskelige Danmarckis Riigis Radt. Thi forbiude wy alle, ehwo the helst ære eller were kunde, serdelis wore fogether, embetzmend oc alle andre, forscriffne Doctor Hanss eller nogher samme ordens brødre heer emod paa personer eller godz eller noghet, som thennum tiilherer, hinder eller forfangh att giøre i noget mode, wnder wor konninglige heffn oc wrede. Giffuit paa wortt Slodt Trannekier, Otthensdagen nest effther Sancti Bartholomei dagh, Aar etc. M. D. xx. vii. Vnder wortt Signete.

Tiil ythermere bewisning, at saa er oc findis vdi sandhet, som forescreffuit standher, lade wij henghe wortt Indzegle nedhen fore thette wortt obne breff, som giffuet er vti Lwndt, anno, die vt supra¹⁾).

Et saadant Beskyttelsesbrev betydede dog ikke ret meget paa en Tid, da Tiggerklostrene næsten betragtedes som Prigsods, og Frederik I var ikke den Mand, der tog sønderligt Hensyn til givne Løfter, naar det var forbundet med Fordel for ham at bryde dem. Imidlertid kastede Dr. Hans Nielsen sig ind i Kampen mod de evangeliske og udgav i Aaret 1530 et Skrift, stilet til den udvalgte Biskop M. Knud

¹⁾ Langebeks Afskrift i Diplomatariet efter »Orig. membr. Christianstad. a Dn. Brocman communic. 1764«. Bag paa Brevet var skrevet: »It konghe Frederics breff paa all wor goss.«

Gyldenstjerne i Odense, hvori han som det synes indtrængende har advaret denne for at indlade sig med Lutheranerne, idet han navnlig udkastede en mørk Skildring af den Reformation, der alt var foregaaet i Malmø. Dr. Hanses Skrift er uheldigvis tabt, saa at vi kun kjende det af den malmøske Reformators, Peder Lavrentsens, skarpe og haanlige Ytringer derom, hvoraf vi forøvrigt ogsaa lære, at Hans Nielsen var en Fynbo af Fødsel, en Omstændighed, der formodentlig har været Anledning til, at han i sit Skrift henvendte sig til Bispem i Fyn. P. Lavrentsen spotter bittert med hans Dokortitel og taler om »den lille og arme Forstand, denne paviske og købte romerske Doktor haver inde i sin hellige Kappe,» lige som han taler om denne »falske Munk og ulærde Doktor, Broder Hans Nielsen, Prævaricatorum [Fordrejelse af Prædicatorium] Provincialis, hvilken i stor Vanvittighed, Gjækkeri og Blindhed haver skrevet til forskrevne ærlige Mand Bispem en arm, gjækkelig Skrift og falsk Undervisning og ynkelig (skulde være Modsvær) indrørendes noget paa den kristelige Skik og Reformats, som er gjort udi Malmø¹⁾«. Ogsaa i et andet Skrift fra Reformationstiden finde vi Dr. Hans gjort til Skive for Satirens Pile. Det er i Historien om Peder Smed og Adser Bonde, hvor »Provincial af Sortebrødre« maa holde for tilligemed Lector Povl (Eliesen) i Helsingør og Hr. Søren Jacobsen²⁾.

Imidlertid maatte Provincialen se, hvorledes den Orden, han forestod, lidt efter lidt opløstes, idet Klostrene for-

¹⁾ The atticke, Scrifft oc handell, Som vore mellom verdige fædre Danmarcks Prelater oc Ewangeliske predickere heer aff riiget nu siste herredag i Køpenhaffn, Malmø 1530. Bl. C. Jfr. Engelstoft, Reformantes et Catholici, p. 23. C. Bruun, Viser fra Reformations-tiden, S. 8 (hvor dog Dr. Stagefyr er forvexlet med Dr. Hans Nielsen).

²⁾ Kirkehist. Saml II, 332. I Bruuns anf. Skr. S. 70—72 er der for-søgt at give en Tidsbestemmelse for dette satiriske Digt. Omtalen af Provincialen af Sortebrødre er dog ikke tagen i Betragtning; har denne først ved sit ovennævnte Skrift udsat sig for de evangeliskes Forbitrelse, ville vi deri have et Tidspunkt givet, ældre end hvilket Digtet ikke kan være. Thi D. Hanses Skrift er sikkert udkommet

armedes og maatte sælge deres faste Ejendomme, medens Folket ikke blot ikke længere var villigt til at give de terminerende Munke nogen Almisse, men disse endogsaa saa sig udsatte for Spot og Forfølgelse. Man har et Brev udstedt i Aahus Kloster i Skaane d. 10 Februar 1531, hvorved »Broder Hans Nielsen, ydmyg Prior Provincialis over Prædikebrødre Ordens Kloster i Danmark, Sverig og Norge, og menige Konventsbrødre udi samme Ordens Kloster i Aahus«, »for Trang, Nøds og stor Armods Skyld« sælge noget af Klosterets Jordegods til Hr. Axel Brade til Kraagholm¹). Et lignende Brev, hvorved Dr. Hans Nielsen som Provincialprior, paa Konventsbrødrenes Vegne, »for Nøds Skyld« bortsolgte en samme Kloster tilhørende Jord uden for Aahus, haves fra 7 Maj 1534²). Da der i November 1536 indkaldtes endel evangeliske Prædikantere tilligemed Repræsentater for Domkapitlerne til i et Møde i Odense for at raadslaa om Udarbejdelsen af en Kirkeordinans, blev »Doctor Hans, Provincialis over alle Dominicaner«, ogsaa indkaldt, uagtet Klostrene og Munkeordenerne ellers ikke vare repræsenterede ved denne Lejlighed. Skjønt det maa anses for tvivlsomt, om Dr. Hans virkelig er mødt, da hans Navn ikke findes blandt Underskrivsrne af Kirkeordinansen, saa tør man dog vistnok i hans Indkaldelse se et Vidnesbyrd om, at han paa den Tid maa have ophørt med sin tidligere Modstand mod Reformationen. Dette stadfæstes

1530, ældre end Aaret 1529 kan det ialfald ikke være, da Knud Gyldenstjerne først blev Biskop i dette Aar.

¹) Trykt hos Falkman, Uppllysninger om Kronans, Kyrkornas och Presterskapets inkomster af andeligt gods uti Skåne, Halland och Bleking. II, 8—9. Daugaard, De danske Kloster, S. 153. I Stephens's Meddelelser om Dominikanerordenen i Kirkehist. Saml. I er det ikke bemærket, at der var et Kloster af denne Orden i Aahus, skjønt det rimeligvis er dette Kloster, der mepes, naar der (S. 553) omtales, at »frater Johannes Parvus de Arus« 1252 forflyttedes til Lund.

²) Handl. rör. Skandin. Hist. XXXV, 488.

³) Kirkehist. Saml. II, 588.

ved følgende Omstændigheder. I September 1537 fik han Kongens Kvittering for Aflevering af endel Kirkeinventarium (Kalke, Diske, Hageler, Korkaaber, Subtiler osv.) fra Sortebrødrekløstrene i Lund, Helsingborg og Roskilde. Ikke længe efter (Fredagen efter Michaelis s. A.) fik han »Følgrebrev til Hospitalet i Aarhus, at han maatte oppebære den Rente, som der tilhører indenbys og udenbys, og den forvende til de fattige syge Menneskers Nytte og Gavn¹⁾«. Aarhus Hospital, som Dr. Hans Nielsen altsaa var bleven Forstander for med kgl. Udnævnelse, er noget andet end det ovennævnte Sortebrødrekløster i Aarhus; Hospitalet var stiftet 1525 S. Anna til Ære, paa den Plads, hvor et ældre Helliggejsthus havde staaet, af den fortjente Hospitalsmester Klavs Denne, der ogsaa stiftede S. Anne Hospital ved Kjøbenhavn²⁾; men rimeligvis har Hospitalet i Aarhus arvet Klosteret. I et Dokument af 22 Juni 1539 nævnes Dr. Hans Nielsen som »Forstander for Helliggejsthus i Aoss og Sognepræst Rynckeby³⁾«. Altsaa var den lutherske Læres forudums Modstander nu selv bleven evangelisk Præst. Endnu 1540 og 1544 forekommer han som »Forstander i Helligaands Hospitalet i Ouss«, men 1550 var han ikke længere paa denne Plads, saa at han altsaa rimeligvis i Mellemtiden er død⁴⁾.

¹⁾ Regist. over alle Lande. Nr. 4. Fol. 210. 211.

²⁾ Se mit Skrift, Kbhvns Kirker og Klostere. S. 352.

³⁾ Handl. rör. Skandin. Hist. XXXV, 489.

⁴⁾ Handl. rör. Skandin. Hist. XXXV, 489—91.